

7. Смирнов А. А. Давнеирландский эпос / А. А. Смирнов. – М. : Художественная литература, 1973. – 863 с.
8. Brooks N. Anglo-Saxon Myths. State and Church / N. Brooks. – L. : The Hambledon Press, 2000. – 308 p.
9. De Groot J. The Historical Novel / J. De Groot // The New Critical Idiom. – London : Routledge, 2010. – 200 p.
10. Furness Hannah Kazuo Ishiguro: My wife thought first draft of The Buried Giant was rubbish / HannahFurness. – The Telegraph, 2017. – P. 3–5.
11. Ishiguro K. The Buried Giant / K. Ishiguro. – Faber and Faber, 2016. – 398 с.
12. Mason G. An Interview with Kazuo Ishiguro / G. Mason // Contemporary Literature. – 1989. – P. 346.
13. Petry M. Narratives of Memory and Identity: The Novels of Kazuo Ishiguro / M. Petry. – Frankfurt a/M, N. Y., 1999. – 5 p.
14. Wood James The Uses of Oblivion / James Wood // The New Yorker. – 2015. – P. 14–16.

Шерстюк Наталія

Науковий керівник – доц. Кушнірова Т. В.

**ОСОБЛИВОСТІ ХРОНОТОПУ
В ОПОВІДАННІ «ЧОРНИЙ КІТ» Е. А. ПО**

Едгар По, американський письменник доби романтизму, вважається одним із зачинателів короткого оповідання (новели) і засновником детективу, перу якого належать такі оповідання як: «Падіння будинку Ашерів» (1839), «Провалля і маятник» (1842), «Чорний кіт» (1843), «Серце виказало» (1843), «Вбивство на вулиці Морг» (1841), «Таємниця Марі Роже» (1842), «Викрадений лист» (1844) та ін. Митець прожив складне життя, повне драматизму та контрастів, тому і його проза характеризується глибоким психологізмом. Літературознавці неодноразово торкалися художньої спадщини Е. По (Ф. Достоевський, В. Брюсов, Ю. Ковальов, Р. Грізвольд, Ш. Бодлер, К. Бельмонт, Б. Метьюз, Б. Гіленсон та ін.): у центрі їхньої уваги опинялися проблеми жанру, стилю, мотивної організації творів, проте

грунтовного аналізу хронотопів на матеріалі новел Е. По не було здійснено в сучасному літературознавстві. Метою нашого дослідження є ґрунтовний аналіз художнього хронотопу як особливого способу впливу на читача та виокремлення особливостей часу і простору в оповіданні «Чорний кіт» Едгара По.

Одним із класичних зразків психологічного оповідання Едгара По прийнято вважати новелу «Чорний кіт» – фантастичну оповідь про моторошні події, які трапилися в одній родині. Розповідь в оповіданні ведеться від першої особи і включає велику кількість описових елементів. Дане оповідання можна розглядати як внутрішній монолог, так як твір насичений психологічними мотивами, численними елементами самоаналізу й монологічним мовленням, оскільки автор веде діалог із самим собою. Наратор стає й головним героєм оповіді, що надає нарисові рис автобіографічності. Композиційна структура твору нестандартна – оповідання закінчується кульмінацією. Оповідь насичена екзистенційними мотивами: страху, почуття провини, жорстокості, насильства, що у фіналі призводить до трагедії (оповідач стає вбивцею дружини). Актуальними для оповідання стають морально-етичні мотиви: алкоголізм, домашнє насильства, порочності тощо.

На сторінках новели досліджується психотравматичні явища, що призводять до зрушень у свідомості і дають можливість здійснювати злочин. Крок за кроком веде автор читача через психологічні підвалини пам'яті героя, що переповідають історію людини, яка з коханого чоловіка й доброго господаря перетворилася на жорстокого обачливого вбивцю. Автор притримується принципу одночасного раціонального мотивування, коли герой розуміє сенс того, що він робить, однак його мозок і тіло отруєні алкоголем, у результаті чого постраждала і його психіка. Автор досліджує тонку межу між коханням і ненавистю, що легко руйнується у певні моменти життя. На перший план виходить особливий часопростір, що потребує тлумачення.

Наразі поняття «хронотоп» ще достатньо не досліджене. Час і простір визначаються добою написання твору й пов'язуються з певними мотивами. Хронотоп відіграє значну роль у визначенні жанру твору, оскільки виступає як формоутворюючий чинник, що окреслює межі художнього світу [1, с. 49].

Художній простір розподіляється на побутовий і фантастичний, замкнений і відкритий (Ю. Лотман), земний і космічний, реальний і вигаданий, близький і віддалений (В. Хализев) [4, с. 247], моделюючи «різні зв'язки картини світу: часові, соціальні, етичні та ін.» [2, с. 414], характеризується неперервністю та взаємозалежністю (Ю. Лотман). Просторові шари між собою поєднані сюжетною та композиційною організацією твору, художнім задумом митця, системою мотивів і образів [1, с. 50].

Художній час буває біографічним (дитинство, юність, зрілість, старість), історичним (характеристики зміни діб і поколінь, значних подій в житті суспільства), космічним (уявлення про вічність та всесвітню історію), календарним (зміна пір року, буднів, свят), добовим, а також «уявлення про рух і нерухомість, про співвіднесення минулого, теперішнього і майбутнього» [1, с. 50].

Місце і час в оповіданні позначені досить умовно. Звідки веде свою розповідь головний герой, читач може лише здогадуватися. Події твору відбуваються вночі в якомусь будинку. Час в оповіданні ніяк історично не окреслений, читач може сам домислити межі часу. Домінантну роль у художній структурі твору автор надає категорії простору, оскільки досліджується психологічні зрушення у свідомості особистості. Художній простір новели замкнений, фізичний простір заміщується психологічним.

Психологічна замкненість стає головною просторово-часовим локусом оповідання. Свідомість героя існує сама по собі, відокремлена від соціуму, направлена на себе і на свої внутрішні емоції, що підпитуються самотністю та духовною пустотою. Єдиним об'єктом і суб'єктом аналізу стає власна свідомість оповідача, а методом – самоспостереження.

Сюжет у творі побудований у кращих традиціях психологічного жанру: оповідання можна поділити на три частини, кожна з яких закінчується емоційним сплеском, що нагадує кульмінацію. У першій частині постають перед читачем три головні герої: оповідач, його дружина й кіт. Протягом оповіді досліджується психологічна самоліквідація персонажа, фіксуються моменти зміни характеру, оскільки спочатку він постає як люблячий чоловік, котрий із часом змінюється. «*From my infancy I was noted for the docility and humanity of my disposition. My tenderness of heart was even so conspicuous as to make me the jest of my companions. I was especially fond of animals, and was indulged by my parents with a great variety of pets*» [3, с. 87]. Він мав чуйне, ніжне серце й був здатний дарувати безкорисливу самовіддану любов.

Грунтовно описується й господарка будинку, дружина головного героя, яка наділена добротою, чутливістю і схожими рисами в смаках і судженнях зі своїм чоловіком: «*I was happy to find in my wife a disposition not uncongenial with my own*» [3, с. 88]. Її мовчазна смиренність та замкнутість ближче до фіналу оповідання розкриває її добропорядну й самовіддану натуру.

У душі кращих романтичних традицій змальована тварина, кіт, котрий наділений таємничими, навіть демонічними рисами: «*This latter was a remarkably large and beautiful animal, entirely black, and sagacious to an astonishing degree. In speaking of his intelligence, my wife, who at heart was not a little tinctured with superstition, made frequent allusion to the ancient popular notion, which regarded all black cats as witches in disguise*» [3, с. 88].

Із часом психіка головного героя кардинально змінюється, що передається за допомогою значної кількості метафор, епітетів, що свідчать про незворотні моральні зрушення в душі і свідомості автора: «*Our friendship lasted, in this manner, for several years, during which my general temperament and character — through the instrumentality of the Fiend Intemperance — had I blush to confess it experienced a radical alteration for the worse. I grew, day by day, more moody, more irritable, more regardless of the feelings of others*» [3, с. 88].

Поступові зміни в характері головного героя проявляються все яскравіше – він стає нестриманим, похмурим, дратівливим і завдає шкоду своєму улюбленцю: «*The fury of a demon instantly possessed me*» [3, с. 89].

Психічні зрушення героя змальовуються лінійно: спочатку він страждає від почуття провини за те, що поранив тварину, але, врешті-решт, він холоднокровно вбиває свого улюбленця. Читачеві надається можливість проникнути в підвалини свідомості героя й відчутти весь жах ситуації. Це є своєрідним сюжетним та емоційним сплеском першої частини: жорстоке вбивство першого kota є одним з найбільш значущих моментів у творі.

У другій частині оповідання дивним чином з'являється ще один кіт, який «як дві краплі води» був схожий на попереднього. У цій частині герой портретується через свої емоції до kota, що коливаються від жалю до холоднокровного вбивства. «*I went so far as to regret the loss of the animal, and to look about me, among the vile haunts which I now habitually frequented, for another pet of the same species, and of somewhat similar appearance, with which to supply its place*» [3, с. 92].

Але коли новий кіт з'являється в будинку, ненависть до тварини знову відроджується в душі головного героя. Однак цього разу спогади про попередній акт жорстокості спочатку стримують наратора від проявів фізичного насильства по відношенню до kota, але, врешті-решт, ці спогади породжують параноїдальний страх перед твариною. У читача виникає відчуття, що оповідач божеволіє: кіт здається йому демонічною істотою, яка переслідує його: «*I came to look upon it with unutterable loathing, and to flee silently from its odious presence, as from the breath of a pestilence*» [3, с. 93].

Під час «хвороби» автора руйнується його особистість, хоча його дружина залишається покірною й терплячою і стає: «*the most usual and the most patient of sufferers*» [3, с. 95]. І це робить вбивство в підвалі ще більш безжальним і звірячим, оскільки нічого не пророкувало цьому.

Третя частина присвячена процесу приховування злочину. Далекоглядність, розважлива холоднокровність і самовладання, що

характерні для героя, не залишають сумнівів у його божевіллі – він не відчуває провини за скоєне, а лише радість через свою винахідливість.

З появою поліції вбивця зберігає спокій, тому й залишається поза підозрою. Більш того, він згорає від бажання підтвердити свою невинність: «*I burned to say if but one word, by way of triumph, and to render doubly sure their assurance of my guiltlessness*» [3, с. 97].

У фіналі наступає раптова розв'язка твору: поліція виявляє велетенського чорного kota, що був замуrowаний разом із дружиною героя у стінах будинку, котрий ніби «видав» вбивцю: видавав пронизливий крик, чим збудив у душі оповідача невимовний жах: «*I had walled the monster up within the tomb*» [3, с. 98]. В оповіданні немає розв'язки – письменник залишає героїв у момент найсильнішого емоційної напруги, подальші події читач має додумати сам.

Отже, Е. По в новелі «Чорний кіт» майстерно виписує художній час і простір. Невизначений художній час дає можливість читачеві окреслити власні хронологічні межі чи окреслити межі ірреальності простору. Така форма часу вводить читача в певний емоційний стан. Для твору актуальним є мотиви жаху, божевілля, жорстокості, страху, які підсилюються через використання численних епітетів і метафор. В оповіданні «Чорний кіт» Е. По чітко окреслюється біографічний час та психологічний простір, що характеризується замкненістю, оскільки герой, котрий перебуває в цьому просторі, не може вийти за його межі і, як наслідок, морально занепадає.

Література

1. Кушнірова Т. В. Романні обрії російської літератури першої третини ХХ століття : монографія / Т. В. Кушнірова. – Полтава : Видавець Шевченко Р. В., 2012. – 352 с.
2. Лотман Ю. М. Статті по семиотике культуры и искусства / Ю. М. Лотман. – СПб. : Академический проект, 2002. – 544 с.
3. По Е. Оповідання Selected Stories / Е. Поє ; авт. вступ. ст. та комент. Є. В. Бондаренко. – Харків: Ранок - НТ, 2003. – 288 с.
4. Хализев В. Е. Теория литературы : учебник / В. Е. Хализев. – М. : Высшая школа, 2002. – 437 с.